

աւելացնել իրանց բաժանորդագրելու: Բաւական է ինչքան վնասովքն նրանք: Անդրկովկասի հայերը այնքան լրագրիներ չունեն, որ նրանց համար դժուար համարվի դոնէ ունեցածները պահպանել: Նա որ 10 ր., տարեկան կարողանում է տալ, կարծում ենք, կարող է և 1 ր. էլ աւելացնել:

Շիրվանդադէ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ բոլոր գուարճութիւններից, մեր հասարակութիւնը այժմ ամենից շատ յաճախում է Գօղթֆրուա եղբայրների ցիրկը, որ շատ ընտիր խումբ է բերել այս անգամ:

ԲԱՎՈՒՅԹ մեզ գրում են թէ այդ քաղաքում զիւնբային գողութիւններ, աւաղակութիւններ և մարդասպանութիւններ շատ յաճախ են սկսել կրկնվել:

«Մշակի» երէկվայ համարի բանասիրականի բաժնում ապոված յօդուածը Կ. Պօլսի «Տնտեսական միութեան» մասին խորհուրդ ենք տալիս Կ. Պօլսի հայերին ուշադրութեամբ կարդալ: Մենք յօդուածագրի մտքի հետ համաձայն ենք, և միշտ մի և նոյն միտք ենք յայտնել, թէ Հայաստանի անտեսական և ուսումնական կողմը բարւոքելու համար պէտք է գործել նոյն խիղճայտանում և ոչ թէ Բօսֆօրի ափերում: Նոյնպէս ուղիղ է որ Հայաստանը անտեսապէս բարւոքելու համար նախ և առաջ պէտք է իրագործել երկրի թէ քրիստոնեայ և թէ մահմանական ազգաբնակչութեան մէջ զուգական ընկերակցութիւններ և համայնական ընկերութիւններ: Այդ միջոցով միայն կարելի կը լինի կապել հայաստանցի բոլոր ցեղերին պատկանող ազգաբնակչութեան շահերը միմեանց մէջ, հաշտեցնել միմեանց մէջ թշնամական ցեղերը և քաղաքակրթութեան աւելի ստոր զարգացման աստիճանի վրա գրոված ցեղերը ենթարկել հայ ցեղի կուլտուրական ներգործութեանը:

Վիեննայի «Էսթրիա» թերթում կարդում ենք որ վենեցիայում մի քանի շաբաթ առաջ եղած աշխարհագրական ժողովի ժամանակ հայր Վանդ Ալիան ներկայացրեց իր յօրինած Հայաստանի քարտէզը և արտասանեց մի փառաւոր ճառ Հայաստանի անցեալի և հայտնի ազգի ներկայ գրութեան վրա: Այդ ճառը ընդունվեցաւ գիտնականներից և հանդիսականներից սատակ ծափահարութիւններով:

«Кавказ» լրագրում կարդում ենք որ այդ պաշտօնական լրագիրը, որ խմբագրում է պ. Վ. օրօնով, առած է այժմ պայմանագրով, երեք տարի ժամանակով, իշխան Կապիթ Լիքստովին: Նոր խմբագիրը, ասում են, ստանալու է կառավարութեանց տարեկան 4000 ռուբլ օժանդակութիւն:

Մեր թղթակիցը ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՍԻՑ հաստատում է այն լուրը, որ ճեմարանի վարչութիւնը արդելի է աշակերտներին «Մշակ» լրագիրը կարդալ: Բացի սորանից ընկածոր Նահապետանը արդելի է աշակերտներին վանքը մտնել, իսկ Վաղարշապատ գիւղում, որտեղ աշակերտները կարող են տեսնել անբարոյականութեան շատ օրինակներ, արդելի է աշակերտներին ազատ չլնել: Սթթէ այդ է նշանակում պաշտպան լինել եկեղեցու, այժմանից արդէն թերահաւատութիւն յարուցանել աշակերտների մէջ զէպի վանքը և վարդապետները:

Եղանակը Թիֆլիսում դարձեալ փոխվել է այս մի քանի օրերս: Գանկարծ սկսված ցրտերը փոխվեցան աւելի մեղմ եղանակի:

Ռուս լրագրիներում կարդում ենք որ երեկի ֆրանսիացի դերասանուհի Սարա Բէրնար, որ ինչպէս յայտնի է ծագումով հրէուհի է, Ս. Պետերբուրգում իր առած ներկայացումներից զոյգած 50,000 ռուբլ գումարը նուիրել է ռուս հրէաներին օժանդակող կոմիտէին, նրանց գաղթականութիւնը զէպի Ամերիկա հեշտացնելու համար:

ՇԱՄԱԽՈՒՅ մեզ գրում են: «Տեղիս սրբազան առաջնորդը իր հակառակ կուսակցութեան մի

նշանաւոր անձի հետ հաշտեցաւ քանի մի օր սրանից առաջ: Հաշտութեան առիթն եղաւ այդ անձի, պ. Ներսիսեանցի վից տարեկան մանուկի վախճանվելը: Թաղման օրը սրբազանը, իր օգնական վարդապետի հետ միասին, այցելեց պ. Ներսիսեանին և միմիկարեց նրան և նրա ընտանիքը իր ազգու խօսքերով: Ցանկալի է որ սրբազանը հաշտվի իր հակառակ կուսակցութեանը պատկանող և միւս անձանց հետ, առանց սպասելու որ նրանց մանուկները մեռնեն:

Մեզ գրում են Շամախուց: «Գուցէ հայաբնակ քաղաքներից ոչ մինի մէջ այնքան չեն հաւատում նոյնքանի 15-ին լինելու աշխարհի վերջանալուն, որքան Շամախի քաղաքում»:

Մեզ գրում են Կ. Պօլսից որ «Մշակի» մէջ ապոված «Միշտ մատուցելու» վերնագրով առաջ նորոգող յօդուածը արտասպովեցաւ Կ. Պօլսի ոչ թէ միայն հայոց, բայց գրեթէ բոլոր լրագրիների մէջ և շատ խոր ազդեցութիւն գործեց հայ հասարակութեան վրա, որ այժմ սաստիկ զգուշաց և առեւտրութիւն է զգում զէպի աշխարհի մարդիկ, որոնք այդ տեսակ վատ և քսու միջոցներով կաշկանդում են ազգային գործերի առաջադիմութիւնը:

Ռուսաստանը ստնում է այս բապէիս Սիբիրի նուաճման 300 տարվայ տարեդարձը:

Այսօր Բերլինը ստնում է պրօֆէսոր Բուզոֆ Վիլիսովի 60 տարվայ տարեդարձը և նրա պրօֆէսորութեան 25 տարվայ տարեդարձը: «Մշակի» խմբագրութիւնը երէկ ուղարկեց պրօֆէսորին մի նորահարական հեռագիր:

Տպում ենք «Մշակի» ներկայ համարում Ն. Տ. Գ. ստորագրութեամբ խմբագրին ուղղված մի նամակ, որով և վերջ ենք տալիս երկու հայ ուսանողների մէջ ապարդիւն պօլէմիկային:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ПОРЯДОКЪ» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզում դանապան տեսակ տօնիք են կատարվում: Կան պատմական տօներ, ազգասիրական կամ բոլորովին պատահական, և վերջապէս մօղային: Նոյնիքների երկուսը, «նշեցեալների օրը», բուն փարիզական տօն է: Այդտեղ աստուածաբանական ոչինչ աւանդութիւններ չը կան, դա բոլորովին քաղաքական տօնախմբութիւն է: ամենալաւ ապացոյց դրա այն փաստն է, որ նշեցեալների օրը սկսվում է մէկ օրով վաղ, այսինքն հէնց Toussaint-ի օրը, երբ եկեղեցիների բոլոր դանակները անվում են, հաւատացեալներին հրաւիրելով: Բայց հաւատացեալները, մինչև անգամ նրանք, որոնք ոչ մէկ կիրակի չեն թողնում, եկեղեցի չեն գնում, բոլորը գերեզմանոցներում են, զարդարելով գերեզմանները թաւած ծաղիկների փնջերով և անթաւաւ ծաղիկներից կազմված պսակներով:

Տեսնելով մարդկանց, կանանց և երեխաների այդ երկար շարքերը, որոնք գնում են ամեն փողոցներով, դիմելով զէպի քաղաքային գերեզմանոցները, առաջին անգամ մարդը կարող է կարծել, որ դա մէկ ընտանեկան, նահապետական ծէս է: Երբ դա տեսնեց ցոյց տալ նոր մեռած ազգականների և մեծաւորների նշխարներին: Բայց ոչ, այդ պսակներ տանող մարդիկնանց մեծամասնութիւնը չունի ազգականական դաւաբարաններ: այդ մարդիկնանց հայերը և զաւակները, որոնք հազիւ թէ օրական ապրուստ ունեն, վերջացնում են իրանց թշուառ կեանքը «ընդհանուր փոս» մէջ, կամ քաղաքից դուրս գտնված մի օր և է գերեզմանոցում: Նրանք շատ անգամ չը գիտեն, թէ որտեղ է թաղված իրանց

պարը, նրանք շատ անգամ չեն յիշում թէ ի՞նչ տեղ են յաւիտենական քնով հանգստանում իրանց զաւակները, որոնք մեռել են, շատ կարելի է մի հեռու տեղ, ուր ուղարկված են եղել ապրուստ գտնելու համար: Այնու ամենայնիւ մեծ խուճրթով գնում են նրանք Պէրլաշէզի և Մօնմարտի գերեզմանոցները, այսինքն այնպիսի տեղեր, որտեղ նրանք չունեն ոչ ազգականների և ոչ ծանօթների գերեզմաններ, — գնում են նրանք ամբողջ ընտանիքներով և գերեզմանոցում ամբողջ ժամերով թափառում են:

Դա ի՞նչ օտարոտի և անշարժարելի սովորութիւն է: Ի՞նչ է որոնում խառնիճազան՝ ամբողջ իրան օտար գերեզմանների մէջ: Ամենքին յայտնի է, որ Փարիզի ազգաբնակչութիւնը յարգանքով է վերաբերվում զէպի իր հին, դարեւոր ծեսերը: Նշեցեալներին, կամ աւելի լաւ ասած, անցեալ սերունդներին յիշատակելը, — այդ ծէսերից մէկն է: Ի՞նչպէս սկսվեցաւ նա, ի՞նչպիսի առանձին հանգամանքներով ամրացաւ և զարգացաւ դա: Դա այն հասարակական հարցերից մէկն է, որոնց մասին շատ կարելի է խօսել, բայց ոչինչ չէ կարելի ասել: Ասում են, որ գալլերը շատ յարգում էին հանգուցեալներին, աւելացնում են վերջապէս, որ կրօնական երկպառակութիւնները և պատերազմները ստեղծեցին ժողովրդի մէջ այդ յարգանքը զէպի գերեզմանոցները, որոնց մէջ զիգված ընկած էին լինում ազգականների և սիրելիների դիակները: Բայց այդ բոլորը ենթադրութիւններ են և դեռ ոչ ոք չէ կարողացել վճռել այդ մօլթ հոգեբանական հարցը:

Որ փարիզեցիները յարգանք են յայտնում նշեցեալներին — դրա մէջ կասկած չը կայ, դա մինչև անգամ զարմացնում է օտարականներին:

Չեմ խօսում արդէն գերեզմանոցները յաճախելու մասին, դամբարանների մաքուր պահելու մասին, այն հակակրօնական մասին, որը մինչև անգամ ինտելիգենտ հասարակութեան մէջ զարթեցնում է մարմիններ, այրելու պրօէկտը, և այն մեծ նշանակութեան մասին, որ փարիզեցիք տալիս են թաղման վերաբերեալ ամենայն օրէնսդրական միջոցներին: Նայեցէք ամենապարզ և աղքատ յուղարկաւորութեան հանդիսին: մի ձի քարշ է տալիս փայտե մէկ սայլ, սայլի ետից գնում են երկու երեք մարդիկ — նրանք բոլորը սեւի մէջ են: Նրանք իրանց վերջին կապէկներով առել են սեւ շորեր: Ճանապարհին ամենքը մէկ կողմն են քաշվում, օմնիրօսները և կառքերը կանգնում են, տղամարդիկ բոլորը առանց բացառութեան զխաբկները հանում են, կանայքը կրծքը խաշ են հանում, չունենալով յարգանքը յայտնելու: մի ուրիշ արտաքին նշան, և այդ մարդիկը և կանայքը պատկանում են ամեն տեսակ դասակարգերին: դրանց մէջ կան և հարուստներ, և տղաքաններ, և անտառուածներ: Ահա ձեզ մի այլ շատ կարելի է, աւելի նշանաւոր փաստ: Փարիզի ամեն մի բնակիչ շատ ծանօթներ ունի, հեռեւաբար, յաճախ են լինում թաղելու զէպերը, և նա թաղում է նրանց, եթէ մէկ առանձին կարգից դուրս արգիլ չը կայ, ով որ լինի նա, գործով մարդ թէ անգործ, յայտնի թէ անյայտ, վերջին պարագը տալ — այստեղ դատարկ ֆրազա չէ համարվում — դա բարոյական մի պարտք է, որը ամեն մարդ անպատճառ կատարում է, և զարմանալի բան, այդ պարտաւորութիւնը աւելի զօրեղ է դառնում, քանի որ

կրօնական համոզմունքները աւելի թուլանում են: Խորհրդաւոր անյայտ մահուան առաջ անհաւատ մարդիկներին մէկ բան է մնում միայն՝ յարգել հանգուցեալին:

Բայց նշեցեալներին յարգանք ցոյց տալը միայն ընտանեկան նեղ նշանակութիւն չունի, նա հասարակական և քաղաքական նշանակութիւն ևս ունի: Նոյնիքների 2-ին մասէք «՛ր գերեզմանոցը կամենաք, և հետեւեցէք ամբօխին, կանգնեցէք այնտեղ, որտեղ նա կը կանգնի, կարդացէք այն տապանագիրը, որ նա կարդում է, և զուգ մի քանի ժամում կը յիշեք վերջին կէս զարկայ բոլոր նշանաւոր անցքերը — մասնայի պատմական վիտուլիւնը այդ պերիօդից բարձր չէ գնում: Կապիմիր Պէրիէի, Կապա Նիակի, Կարելի, Բօդէնի, Լէզրիւ Բօլէնի, Միշլէի, Էդգար Գինէի, Թիէրի գերեզմանները ծածկված են ծաղիկներով: Ծերուկ Բերանդէն մոռացված չէ, — մի քանի թարմ պսակներ դրված են նրա գերեզմանի վրա, չէ մոռացված և բանաստեղծ Միւսսէ, չեն մոռացված շատ ուրիշ, աւելի պակաս նշանաւոր գերեզմանները: Հասկանալի է, որ յիշատակարանների այդ այցելութիւնը ժողովրդի համար կրթողական մեծ նշանակութիւն ունի: նա մէկ ծառուղից միւսը անցնելով, այդտեղ անցնում է և ժամանակակից պատմութեան մէկ դասընթացը: Այդ օրվայ բոլոր լրագրիները խօսում են քաղաքի վրա փորագրված գանազան տօնների մասին, իսկ հեռաօրները մահուան այդ դաշտի վրա բացատրում են Ֆրանսիայի քաղաքական կեանքի այս կամ այն փաստերը:

ԱՆԳԼԻԱ

Նորերումս ամբողջ Անգլիայում քաղաքային խորհրդարանի անդամների ընտրութիւններ կատարվեցան: Գրեթէ ամեն տեղ պահպանողականները յաղթող հանդիսացան, մանաւանդ այն քաղաքներում, ուր իրանդացիները մեծամասնութիւն են կազմում: Իրլանդացիները կամ չէին քուէարկում, կամ պահպանողականներին էին քուէ տալիս:

Թէպէտ Իրլանդիայի խաղաղացնելը դեռ ևս հարց է, այնու ամենայնիւ «Times» լրագիրը յարձակվում է եւրօպական մամուլի վրա, որ նա փոստերը դիտմամբ աղուաղում է: «Times» նկատում է, որ իրլանդական հարցը ոչ մի անգամ անհամապատասխան չը պատճառեց Լօնդօնի Բօրսային, որ շատ զգայուն է զէպի եւրօպական հարցերը:

Իրլանդացիների անբաւականութիւնը Նժանակութիւն կունենար Անգլիայի համար, եթէ նա պատերազմ սկսէր որ և է եւրօպական պետութեան հետ: Լօնդօնի մէջ երկիւղ են կրում Լեյպպտսի գործերի զեւրոպական պատճառով: Նոր լուրերի համաժապ պատերազմական շրջանների մէջ սկսված ազգային շարժումը տարածվում է ժողովրդի մէջ: Խեղիվը առանձին հաւատ չէ ընծայում իր առաջին միմիստը Շերիֆ փաշային:

Իրլանդական կալուածական դատարանը չը գիտէ ինչպէս վերջացնել իր քննութեանը առաջարկված բոլոր գործերը: Դատարանին 15,000 ինդիւսեր են տուած, որոնք բոլորն էլ կալուածատերերի և ֆերմերների վճարի մասին են: Իրլանդական կալուածական օրէնքի հեղինակները չը նախատեսեցին, որ ֆերմերները այդպիսի ընդարձակօրէն զանգատներ կը տան դատարանին, որի կազմակերպութիւնը և միջոցները բաւականացուցին չեն: Մի քանի